

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

NORUEGA Y SPITZBERG

RECORDS DE VIATGE □ 1909

ITINERARI GENERAL.

No fa pas gaires anys encara, que l'empendre un viatge a Noruega semblava cosa extraordinària y factible sols a persones acostumades a grans excursions. En quant a arribar-se al Spitzberg, no sols no s'hi pensava, sinó que ni l'existència d'aquelles illes entrava dins dels coneixements vulgars. Vagament sabien, les persones il·lustrades, que pel veïnat del Pol Nord, perdut en les soletats de la Mar Boreal, hi havia un arxipèleg que portava aquell nom, accessible tant sols als grans exploradors. Avui les coses han canviat totalment. Ensem han anat creixent l'afició als viatges y la facilitat pera fer-los; y navegar per la mar polar y trepitjar les geleres de la Bell Sund, es actualment cosa que pot fer-la qualsevol persona, sens necessitat d'especials condicions de viatger, ni tant sols de grans recursos pecuniaris.

Crec que seria per demés voler ponderar lo interessant d'una ex-

curció per aquelles regions, encara poc conegudes. Lo que s'ha descrit y llegit sobre les diverses temptatives pera assolir el Pol, fa néixer naturalment el desig de contemplar ab propis ulls l'espectacle d'aquelles desolades regions en que la neu y el glaç dominen sobirans, d'aquelles encontrades que per llur aspecte tant contrasten ab les que són nostre habitual estatge; y, a l'entreveure la possibilitat d'anar-hi, a l'enterarse de que no es pas empresa d'atrebits, sinó senzill viatge de turista, sens cap perill ni molestia, el projecte de fer-lo queda apuntat a la pensa, y es sols qüestió d'oportunitat el portar-lo a vies de fet.

Ja de molts anys que cobejava aquesta anada al país del sol de mitja nit, y lo mateix li passava a mon bon amic y company de viatge D. Rosend Serra. Casualment recaigué, un dia, la conversa sobre aquest punt, y en cinc minuts ens posàrem d'acord y decidírem la marxa. Era això a últims del mes de Maig del passat any de 1909; aprop, per tant, del solstici d'estiu, que es l'única època propicia pera fer la travessia. Calia, doncs, dar-se pressa pera assegurar-se passatge; y després d'alguns informes adquirits en les agencies de viatge d'aquí mateix, y d'algunes cartes y telegrams demanant detalls a les poques companyies navieres que fan aquest servei, reeixírem, cap a mitjos de Juny, a assegurar-nos un camarot pera dues persones a bord del vapor «Blücher», de l'«Hamburg America Linie».

Donàrem la preferencia an aquesta companyia, tant per estar constituïda per magnífics transatlàntics moderns de gran tonelatge, oferint el màxim de confort, com pera poder fer el viatge fins al Spitzberg durant el mes de Juliol, sempre preferible a l'Agost, durant el qual les boires són la regla en aquelles altes latituts y es molt més baixa la temperatura mitjana.

L'embarc havia de tenir lloc en el port d'Hamburg el matí del 8 de Juliol; y ab l'anticipació deguda sortírem de Barcelona, detenint-nos alguns dies entre París, Luxemburg y Aquisgran, evitant-nos així el fer d'una sola estricada 'l llarg trajecte que separa la nostra ciutat d'Hamburg. El dia 7 de dit mes, vigilia de la sortida del vapor, ens personàrem a les oficines de l'«Hamburg America Linie», sumptuós edifici en la fatxada del qual s'ostenta el lema de la societat: «Mein Feld ist die Welt» («El meu camp es el món»); divisa quelcom pretensiosa si 's vol, però que correspon als fets, ja que la companyia té línies de vapors que solquen totes les mars del planeta.

En l'immensa *hall* interior, hi regnava extraordinari moviment. Els nombrosos empleats no donaven l'abast a satisfer les preguntes y demandes d'informació que feien els turistes y viatgers que anaven entrant a professó feta, y els caixers tenien treballs pera recullir els bitllets

de 500 y 1,000 marcs que anaven caient sobre llurs taules. Despatxats, per fi, els nostres papers, y enterats de l'hora y lloc d'embarc, matàrem les hores sobreres fent els últims preparatius y recorrent l'hermosa ciutat del Alster, bon xic enlletgida aquell dia per una pluja persistent que la recobria de boira en el cel y fang a la terra.

A les vuit del matí de l'endemà, 8 de Juliol, arribem als espaiosos tinglats de la companyia, que ocupen una gran extensió del moll en el port comercial. Cotxes y automòbils van arribant sense interrupció, formant-se a lo llarg del moll immenses barricades de baguls y maletes que ls empleats van embarcant ab llestesa y sens confusió. Tothom arriba de bon humor y ab l'esperit comunicatiu. S'encreuen salutacions y s'entaulen diàlegs entre extranys, que moltes vegades queden interromputs en sèc per la diversitat de llengües. Els virolats colors de les banderen y gallardets que adornen les parets dels tinglats donen una nota alegre, trencant la grisa monotonía de la boira matinal.

Les passareles estan posades, y embarquem directament del moll al vaporet «Blankenese», que, aigües avall de l'Elba, ha de conduir-nos fins al «Blücher», vapor de massa calat pera remuntar el riu fins a Hamburg. No sens dificultat seguim, els 350 expedicionaris que formem el passatge, encabir-nos en el petit vaporet, entremig d'aquelles montanyes de bagatge. Per sort el trajecte es curt y les riberes de l'Elba prou boniques pera fer-nos oblidar les passatgeres molesties de l'aglomeració.

Lliscant ràpidament sobre les tranquiles aigües del riu, anem deixant enrera ls populosos barris riberencs, els molls y els dies d'aqueix immens port; la barriada d'Altona, que ja forma ab Hamburg una sola y immensa ciutat; els verds turonets de Blankenese, sembrats de torretes y xalets d'estiu; prades verdes y tranquiles, alternades ab altres y altres nuclis de població: tot ve desfilant davant nostre com cinta cinematogràfica. De tant en tant trobem una petita esquadra de barques de pescar que remunten penosament la corrent, ajudant-se ab llurs veles de roig color.

Mentrestant els passatgers van observant-se ls uns als altres, escoltant-se les parles pera deduir les respectives nacionalitats, y fixant-se en els tipos, gestos y indumentaries ab la natural curiositat de persones que han de fer vida comú durant tres setmanes dins l'estret recinte d'una embarcació. Se senten parlar a bord quasi totes les llengües d'Europa, predominant l'alemany y l'anglès. Les dames són nombroses, formant potser la meitat del passatge; però desde 'l primer moment ens persuadim que no es probable que per llur bellesa plàstica ns distreguin de les belleses naturals que ns prometem gaudir.

El vaporet avança ràpidament cap a Cuxhaven, lloc aont ens espera el «Blücher», les grosses xemeneies del qual ovirem ja fa estona.

La xaranga d'a bord, que ha d'acompanyar-nos en el viatge, saluda la nostra arribada ab un alegre pas doble, mentres el petit «Blankenese» dóna la volta a l'immensa massa del «Blücher» y atraca a son costat, llançant-se tot seguit per les pasareles la ramada dels passatgers, desitjosos de poder-se bellugar en major espai.

En els primers moments de trepitjar la coberta, regna arreu una gran confusió. Tothom està desorientat: van els passatgers d'una banda a l'altra sense saber aont ni perquè; preguntant pel propi equipatge, pel número del camarot, per l'horari dels menjars, pel temps que farà, y per dèu mil coses més que cap interès poden tenir en aquests moments. Els nombrosos cambrers, correctament uniformats y enguantats, se desviuen pera complaure a tothom; y de mica en mica, després de vagar a la ventura per salons, escales y corredors, conseguim tots trobar els respectius camarots. La primera impressió que rebem del bastiment no pot esser millor. Les exigencies del més refinat confort estan a bord amplament satisfetes; y les cabines són amples, ventilades, y sobretot escrupulosíssimament nètes. Una armoniosa tocata de corn ens prevé que'l primer esmorsar està servit, y aquest, per sa qualitat y presentació, es digne dels altres serveis de la nau; y, quan després d'esmorsar ens trobem saborejant un excelent cafè en el fumador de popa, ens sentim contents davant la perspectiva de passar tres setmanes dintre d'aquest palau surant que ns anirà conduint còmoda y plàcidament vers les grans meravelles de les terres boreals.

Y comencem aleshores el viatge propiament dit. Mentres erem a taula, una lleu trepidació ns indica que la nau se posa en moviment. Anem navegant per la desembocadura de l'Elba, de tal amplitud que s'arriben a perdre de vista ses voreres, y entrem poc després en plena Mar del Nord, que se ns presenta grisa y boirosa, tal com en imaginació ens l'havíem representada sempre.

Deixem a esquerra nostra l'illa d'Heligoland, que s'ofereix com una llarga plataforma suranta sobre l'aigua, ab tres ratlles sobreposades: verda la més alta, color que li dóna l'erba que cobreix la plana; la roja entremitjana, constituïda pels acantilats que limiten la plataforma per tots costats; y les sorres de la platja, que formen com un sub-ratllat blanc a tota l'illa, que ha pres com a colors de sa bandera aquesta triple coloració natural. Després, la mar solitaria, la ratlla de l'horitzó finament retallada y els xiulets del vent, que bufa a fortes ratxades y faria brandar fortament la nau si no fos l'estabilitat que li donen ses 12,000 tonelades.

Fins a l'endemà al mig-dia no comencem a veure terra: una costa trista, deserta y pelada, a la que'ns anem acostant ràpidament, enfilant un seguit de canals y illes deshabitades. Ab ulls curiosos contemplem aquesta primera visió de la Noruega, del país de les tradicions y de les llegendes, cercant una comparació entre lo que veiem y lo que portem a l'imaginació, fruit de lo llegit y sentit. Sentim la precipitació natural de tot viatger que trepitja per primera vegada una terra nova y 's creu trobar desde'l primer moment tot allò que la caracteritza segons la composició de lloc que porta formada. Y de moment res de lo que veiem s'acorda ab les nostres fantasies. La primera manifestació de vida la descobrim en algunes casetes que s'aixequen isolades prop de l'aigua, de miserable aspecte, veritables cases de nina, però ben diferents de la «casa de nines» que'ns descriu l'Ibsen. Uns habitants que surten a contemplar el pas del vapor, no semblen pas, per llur aspecte, de psicologia tant complicada com la dels personatges del gran dramaturg; y les pescadores malfardades que surgeixen xarxes, assegudes a la platja, estan ben lluny d'evocar les vaporoses visions de les dances de Nitra.

El desencant, per això, durà poc. El passatge esdevé per moments més interessant, y, després de creuar per davant de les rialleres poblacions de Lervik y Haugesund, emboquem el grandió *fiord* de Hardanger, y per ell comencem la llarga peregrinació a través dels innombrables estrets, canals y badies que formen la trencada costa d'aquesta terra.

Abans de passar endavant, interessa aclarir bé lo que per *fiord* ha d'entendre-s; perquè, si no hi ha ningú que no hagi sentit alguna vegada aquesta paraula, són molts el que no'n tenen un concepte ben clar. Geogràficament ve a ser un braç de mar que s'introdueix terra endintre fins a distancies de cent y més kilometres, ab amplada variable, més sempre estreta en comparació a la llargada, no passant aquella, a voltes, d'un centenar de metres. Solen estar vorejats de montanyes que deixen una estreta llenca de terra cultivable; més en moltes ocasions les parets del *fiord* cauen aplomades dins de l'aigua, y en aquests casos tenen gran profunditat, arribant, com el Sognefiord, a més de 1,200 metres sota'l nivell de la mar. A mida que'l *fiord* avança terra endintre, se divideix y subdivideix en altres tants *fiords* tributaris; aquesta especialíssima topografia ja dóna raó per sí sola de la constitució geològica. El terror de la península escandinava ha sofert cambis de nivell extraordinaris, que segueixen encara operant-se en nostres dies y són apreciables d'un segle a l'altre. Un ensorrament considerable s'ha anat produint en tota la costa noruega, que ha donat per resultat que les estribacions occidentals de la gran cordillera, que forma com

l'espina de la península, anessin submergint-se dins l'Oceà, les aigües del qual han invadit les antigues valls, convertint-les en els actuals *fiords*.

Als ulls del turista, són aquests una barreja de riu, als que recorden per llur curs allargat; de llac alpí, del que tenen el color de l'aigua y les tranquiles riberes; y de badia marítima, ja que salada es l'aigua y subjecta a les pujes y baixes de les marors.

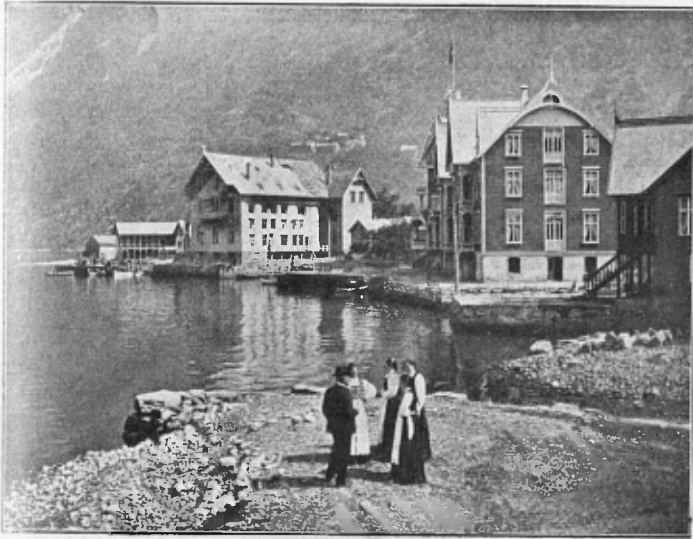
El Hardangerfiord ofereix, com en meravellós resum, tots els encants y particularitats del *fiords* en general. Les aigües quietes que llenquen les llenques de terra habitades y ben cultivades; les parets a pic que formen paerosos estimbals, pels que cauen de gran alçada, en remoroses cascades, les aigües de fusió de la neu del cim; l'especialíssim contrast entre la vida apacible del nivell de l'aigua y la feréstega naturalesa dels escorrancs y cingleres; tot plegat, forma un grandió conjunt, impossible de descriure. Augmenta encara aquest efecte a mida que anem avançant *fiord* endins, y sobre tot quan entrem en el Sör-fiord, que es l'última branca del Hardanger. S'extén en linia quasi recta en una llargada de més de 40 kilometres per una amplada de pocs centenars de metres, fent l'efecte d'una gegantina esquerra, pel fons de la qual avança atrevit el nostre bastiment. Cal tota la pericia dels dos pràctics del país que poc abans han pujat a bord, pera conduir l'immensa massa del vapor entremig d'aquest congost de reblincades roques que a cada pas menacen esclafar-nos.

A entrada de fosc arribem a l'extrem del *fiord*, y a l'indecisa llum del cap-vespre distingim una iglesieta, algunes construccions que per llur aspecte denoten ser hotels, y petites casetes de fusta irregularment agrupades. Es el poblet d'Odda, en el que fem la primera escala y ont per primera vegada trepitgem terra noruega.

Ens anuncien que'l desembarc no tindrà lloc fins a demà al matí, per ser ja avui massa tard. Instintivament consultem el rellotge, y veiem, no sense sorpresa, que marca les onze del vespre, ¡y a coberta hi ha encara claror més que suficient pera llegir! Hem arribat ja a les regions ont la nit no es més que un llarg cap-vespre; y, malgrat que aquesta persistència de claror sigui un fenomen naturalíssim en aquestes latituds y a l'estació en que ns trobem, no deixa de sorprendre-ns extraordinariament per la desorientació que produeix. Ab certa recança ns decidim a baixar al camarot, ont, encenent la llum elèctrica, ens creem com una nit artificial, a benefici de la qual logrem dormir-nos, contribuint-hi també l'absoluta quietut del bastiment, que, anclat en les aigües immòbils del *fiord*, té la mateixa estabilitat de la terra ferma.

L'endemà, 10 de Juliol, a les sis del matí, ressona un alegre toc de

diana, una especie d'himne matutí pera l'ús exclusiu dels vapors de l'«Hamburg America Linie», ab lletra adaptable y tot. La coberta, tantost solitaria, y humida encara de l'últim baldeig, s'anima en pocs moments pels passatgers que hi van pujant fregant-se 'ls ulls, mig closos encara de la sòn. Les amples escales estan ja baixades; y els bots de va-

ODDA: GRUPO D'HOTELS

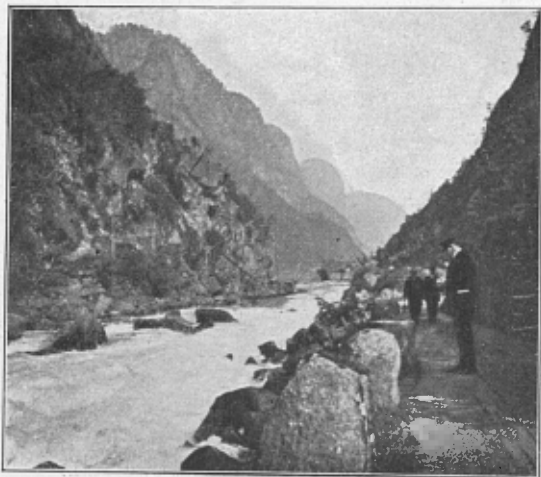
por, portant grans barques a remolc, xiulen a cada instant invitant als passatgers al desembarc. En pocs moments ens trobem transportats a terra, y en pocs més donem per vist el llogaret d'Odda, que sols té de remarcable la seva pintoresca situació al fons del *fiord* y el ser un bon centre d'excursions.

Moltes són les que desde aquí poden emprendre-s; més, ab el temps forçosament limitat de que disposem, hem de concretar-nos a anar a les cascades de Laatefos, sens dubte la més interessant que aquí pot fer-se.

Una llarga corrúa de carruatges de dues rodes, estacionats prop del moll, sols esperen ser ocupats pera emprendre la marxa. Muntem sobre d'un d'aquests, y molt aviat ens donem compte de l'incomoditat d'uns vehícols que tantes alabances han merescut d'alguns viatgers. S'anomenen *stolkjaerre*, y tenen sols dos seients estretíssims, y un de més petit encara pera 'l conductor, que va assegut darrera.

Els passatgers, encongits y apretats, han de soportar de més a més la molèstia de les regnes, que, manejades desde darrera, els passen entremig dels braços, dant-se sovint el cas de que, abans de que'l cavall rebi l'indicació del conductor, la rebi l'infeliç viatger en forma de forta estiragaçada.

Més l'incomoditat del vehícol queda prompte compensada per l'hermosura del trajecte que anem recurrent. Al trot del fogós cavallet

ODDA: RÀPIDS DEL GRÖNS

remuntem la carretera de Telemarken, únic enllaç terrestre ab que compta Odda; y als vint minuts dominem ja desde bona alçada quasi tot el Sör-fiord y les altes montanyes que l'empressionen. En una revolta del camí cambia sobtadament el paisatge, y, tantost deixem de veure el *fiord*, s'extén davant nostre'l llac de

Sand, que res té que envejar als millors llacs alpins. La carretera s'extén com una estreta cornisa al llarg de sa vorera esquerra, quasi arran d'aigua; ovirant-se a l'altra banda 'ls cristallins reflexes del Buarbrae o gran gelera de Buar, que es una de les més grans de Noruega, cobrint uns quants centenars de kilòmetres quadrats de la terra alta. El camí s'engolfa en el llarg congost del Gröns, les aigües del qual s'escorren en escumosos ràpids que van gratant son llit rocós.

Tampoc aquí, com a Suïça, manquen els records tràgics allí ont la naturalesa 's presenta més bella. Un bronze aplicat a una roca que llinda ab la carretera, ens fa sabedors de que, fa alguns anys, el tinent alemany von Hahnke, fent una excursió en bicicleta, a l'aixugar-se la suor del front ab el mocador, aquest va tapar-li momentaniament la vista; lo que va bastar pera que, desviant-se del camí, anés a parar al fons del torrent y morís ofegat en sos remolins. Debades se'l va estar buscant durant molt temps, apareixent per fi, al cap de dos mesos, re-

tingut a l'esquerra d'una roca. L'inscripció explicativa demana al mateix temps un record pera 'l malaguanyat tintent; record que nosaltres li dediquem de bon grat, mentres mirem ab cert respecte, desde les altures del nostre poc segur vehícol, el plombat estimball que'ns separa del torrent.

Estona ha que anem sentint una gran ramor d'aigua, y impacients esperem guanyar l'últim revolt que'ns priva la vista de la gran cascada objecte de l'excursió d'avui. No tardem a tenir-la davant nostre en tota sa immensa majestat, restant molt embadalits en la contemplació de aquella grandiosa cortina d'aigua que's despenja desde 300 metres, omplint l'espai ab son soroll aixordador y fuetejant ab terrible furia 'ls repetges y rocalls pels que va rebotent. El dia es es-

CASCADDES DE LAATEFOS

plèndid, y els raigs del sol, joguinejant entre 'ls núvols d'aigua pulveritzada, se descomponen en policromats arcs iris y produeixen fantàstics efectes de contrallum. Ni la caiguda del Rhin a Schaffhausen, ni 'ls ràpids d'Imatra a Finlàndia, poden comparar-se en grandiositat ab aquestes cascades de Laatefos, que passen per ser les més superbes de Noruega.

Davant per davant d'aquests saltants se desprèn l'anomenada Spelanfos, que, malgrat son capdal considerable, fa l'efecte d'una cascada de pessebre comparada ab sa veïna.

A les sis de la tarda ha d'arrancar l'últim bot del moll, segons l'anunci oficial de la piçarra d'a bord, y no cal dir que tothom es amantent a no quedar-se en terra. El capità dóna ordre de disparar la canonada de despedida, que retruny llarga estona per les afraus del *fiord*, y el vapor se posa en moviment, desfent en part el camí de la vinguda. Després de dinar s'organitza un ball a coberta, y més tard hi ha con-

cert de quinteto en el gran saló; però més que tot això 'ns atreuen les hermoses vistes de la costa que anem recorrent, sempre noves y sempre variades.

L'endemà a la tarda fem escala a Molde, bonica població situada en un reconet del Romsdalsfiord. Es un centre d'estiueig molt freqüentat, acudint-hi cada any un nombre considerable de forasters y d'extrangers, principalment d'anglesos. Essent avui diumenge, tota la població es al carrer,

MOLDE: DETALL DE LA POBLACIÓ

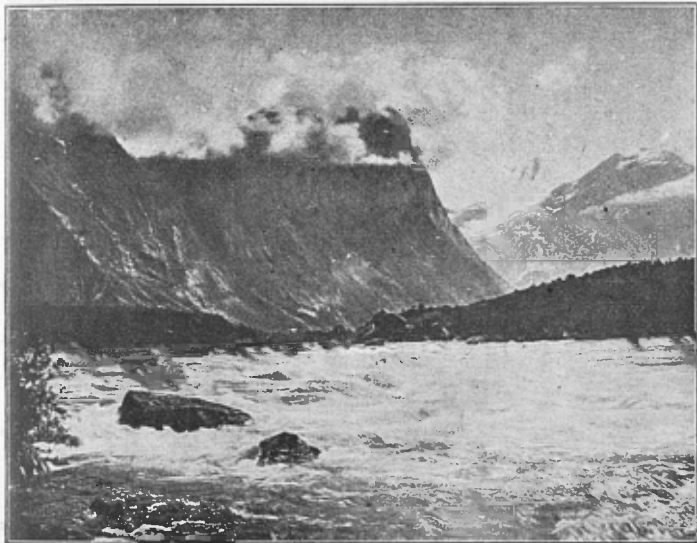
trobant nosaltres el moll ple d'una gran gentada que ha acudit allí pera presenciar el nostre desembarc. L'aspecte de la vila es absolutament típic, ab els seus carrers nets y endreçats y ses cases de fusta, de bon aspecte, isolades les unes de les altres pera evitar la propagació dels incendis. No hi ha una finestra en la que

hi manquin els seus testets ab clavells, roses o geranis; com si 'ls habitants, condemnats sovint a cels grisos y emboirats, volguessin crear-se un primer terme colorit y alegre que dissimuli la tristor dels llunyans.

La principal curiositat de Molde es el parc Rekneshaugen, que ocupa una petita montanyeta que fa de respalller a la població y desde la que's descobreix un bell cop de vista sobre 'l fiord de Molde y els seus tributaris, y les llunyanes serralades dels Trolldind y del Romsdal, que visitarem demà.

Els voltants de Molde són veritablement hermosos, recoberts d'una sorprenent vegetació, més sorprenent encara si's té en compte l'altitud d'aquest lloc, que es de 62°, o siga tres graus més alta que la de Sant Petersburg. Els faigs, tells, freixes, castanyers y abedolls són aquí nombrosíssims, y no hi creixen com arbres raquítics, sinó que assoleixen una corpulencia y desenrotllament considerables. En els jardins creixen en ple aire una gran varietat de flors, que hi prosperen no tant

pels avenços de la jardineria com per l'excelsional benignitat del clima. Tots els altres punts de la terra d'igual latitut, com per exemple les gelades esteses de la Siberia y d'Alaska, sofreixen els rigors d'una temperatura fredissima. Els estrets de Behering y de Davis, y la badia

NAES Y VALL DEL RONS

d'Hudson, tenen les aigües gelades quasi sempre, mentres que aquí la mar resta lliure tot l'any. Aquesta anomalia climatologica s'extén per tota la costa de Noruega, y es deguda al Gulfstream o Corrent del Golf, que, sortint de la mar de les Antilles y costes de la Florida, atravesa tot l'Oceà y banya ab ses aigües calentes aquesta costa privilegiada, mantenint-hi una temperatura mitjana molt més elevada que la que li correspondria per la seva latitut geografica.

L'embarc està anunciat pera mitja nit, y abans d'anar al moll donem un últim tom pels carrers del poble, silenciosos y solitaris en aquesta hora, fent-nos l'efecte de passejar-nos per una ciutat encantada al veure tanta claror y tanta quietut. Y... cosa estranya!... en una terra en que la fosca de la nit es desconeguda bona part de l'any, són desconeguts també 'ls porticons, utilitzant-se, tot lo més, lleugeres cortines pera interceptar les mirades indiscretas del passant o del veí. Nosaltres, meridionals, que no concebim dormir ab claror de dia, no'ns ne sabem avenir.

L'endemà, 12 de Juliol, desembarquem en el petit poblet de Naes,

desde ont s'empren la visita de la vall del Roms, una de les més remarcables entre les valls escandinaves. Estreta y reclosa entre enasprades cingleres, s'aixampla a troços en planes rialleres encatifades de verd herbei. Les montanyes, que compten entre les més altes del territori, són de fantàstic aspecte, campejant també la fantasía en llur denominació: les Germanes, el Rei, el Bisbe, els pics de les Bruixes; noms que

VALL DEL ROMS: HOTEL HORGHEIM

ja deixen endevinar carenars retallats y alterosos tossals. El Romsdalshorn (1556 metres) no's perd quasi mai de vista durant el camí, dominant el paisatge, an el que comunica una feréstega grandiositat. A 14 kilometres de Naes trobem l'hostalet de Horgheim, que marca el terme de la passejada. Els cotxes s'hi agombolen en ex-

traordinari nombre, y tots els passatgers baixen, invadint el petit edifici y donant gran trág an el servei, que no pot atendre a tanta gent; mentres que en la placeta del davant s'arma gran brugit y polsaguera, y els crits dels conductors y el renillar dels cavalls trenquen bona estona la quietut de la vall. A l'anar com al tornar, hem de sofrir ab resignació una serie de parades interminables davant de cada abeurador que trobem pel camí; y n'hi ha a cada pas. Les cavalleríes, ab més bon criteri que llurs conductors, se resisteixen a abeurar-se la majoría de les vegades, com si protestessin de tant ridícol costum, que sols s'explicaria en un país sèc y en temps de grans calors.

La quarta etapa del nostre viatge venia assenyalada per Trondhjem, una de les més antigues ciutats de la Noruega y avui sa tercera població per ordre d'importancia. A l'arribar-hi per mar, costa de creure que darrera d'aquelles poques cases arrengrerades en els molls s'extengui una ciutat de prop de 40,000 habitants, plena de vida y moviment y en gran prosperitat.

Es població que ha passat per grans vicissituds, y la seva historia velligada en tot y per tot ab la de la nacionalitat noruega. Es aquí que, ja desde temps immemorial, vénen coronant-se 'ls reis; costum que s'ha observat encara ab l'actual monarca, Ahakon. Per cinc vegades ha sigut, la ciutat, presa de les flames, renaixent-ne cada cop una de nova de les cendres; circumstancia a la que's deù son aspecte modern, ab carrers amples y rectes com *boulevards*, seguint un plan d'urbanització adaptat a ses necessitats actuals.

Compta ab edificis públics de primer ordre, dedicats molts d'ells a l'ensenyança, com l'Escola d'Estudis Superiors, de vastes proporcions; l'Hospital General, de moderna construcció, ab tots els avenços d'aquesta classe d'establiments; y molts de altres.

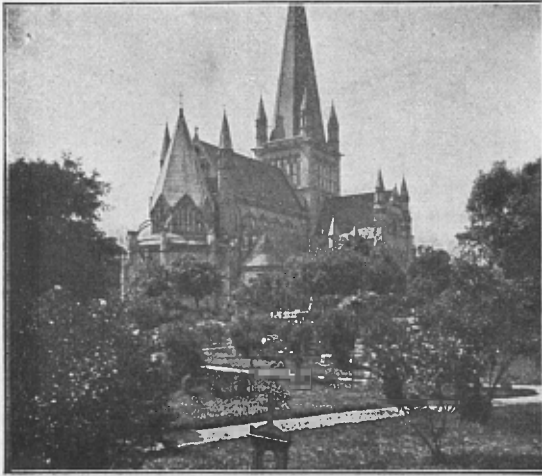
TRONDHJEM: INTERIOR DE LA CATEDRAL

La Catedral

La seva fundació data de la segona meitat del segle XI, en que'l rei Olaf Kyrne féu aixecar una basílica romànica sobre la tomba de Sant Olaf, fundador de la ciutat. Quan, un segle més tard, fou Trondhjem convertit en sèu arxiepiscopal, la basílica va ser considerablement engrandida, y rebé més tard l'influencia de l'art gòtic, importat d'Anglaterra pel bisbe Eisteim, qui residí expatriat tres anys en aquell país a conseqüència de lluites polítiques interiors. El creuer y la sala del Capítol són encara una bella mostra de les darrerries de l'art romànic influït pel gòtic anglès. Altres construccions, com el chor y la cúpula octogonal interior que guardava 'l tresor de l'iglesia y la cadira de plata maciça de Sant Olaf, varen anar-s'hi afegint en diferents èpoques; fins que en 1537 la ciutat va adherir-se a la Reforma, lo que donà per resultat una suspensió quasi absoluta de tots els treballs.

Incendis sobre incendis anaren destruint importants fragments de

la fàbrica, restant quasi tota arruinada; quan modernament, l'any 1869, se va començar una restauració fonamental dirigida per l'arquitecte Cristià Cristie, a la qual l'Estat dedica anyalment 100,000 corones (unes 160,000 pessetes), subvenció mercès a la qual van ressorgint tots els antics cossos d'edifici, procurant-se servir íntegrament les parts y fragments subsistents, y no apartant-se en lo més mínim de l'estil primitiu. Avui poden admirar-se ja acabats la Sala Capitular,

TRONDHJEM: LA CATEDRAL

la part davantera de la gran nau, y el ric octogon interior, construïts ab una saponita blava del país d'un bell efecte decoratiu, sobre la que's destaquen deliciosament els ornaments y columnes de marbre blanc. Se treballa, en la actualitat, en la reconstrucció del creuer y part posterior de la nau principal, separats per grans envans

provisionals de la part destinada al culte, y convertits en taller de picapedrers y marbristes.

Pel defòra ofereix un hermós cop de vista ab sa moguda silueta y ses nombroses torres, campanarets y cúpules. L'Estat com el país, s'han imposat com una tasca d'honor el portar a cap la completa reedificació d'aquest temple, que es considerat com un monument nacional y comptarà, sens dubte, entre 'ls més grandiosos de l'Escandinavia.

Volta la Catedral, per la banda de l'absis, el cementiri de la població, que, com tots els d'aquesta terra, es un veritable jardí, cuidat ab especial sollicitut pels parents dels finats, acudint-hi setmanalment a renovar les flors y adornar y netejar les sepultures.

Desde 'ls toçalets veïns a la ciutat s'ovira un bonic panorama sobre 'l curs tortuós del riu Nid y sobre l'ample *fiord* al mitj del qual, com nadant sobre les aigües, s'aixeca la fortalesa de Munkholmen,

plena de records històrics. Els voltants són per demés agradables y llueixen un gran luxe de vegetació, mercès també als aventatges climatològics que li proporciona 'l pas del Gulf Stream.

Aprofitem una estona pera arribar-nos a les cascades nomenades Lerfos, ont el Nid va desprenent-se, de terraça en terraça, en cabdalosos saltants, més l'efecte pintoresc dels quals està avui ja molt malmès ab els treballs que s'hi fan pera aprofitar-ne la força hidràulica.

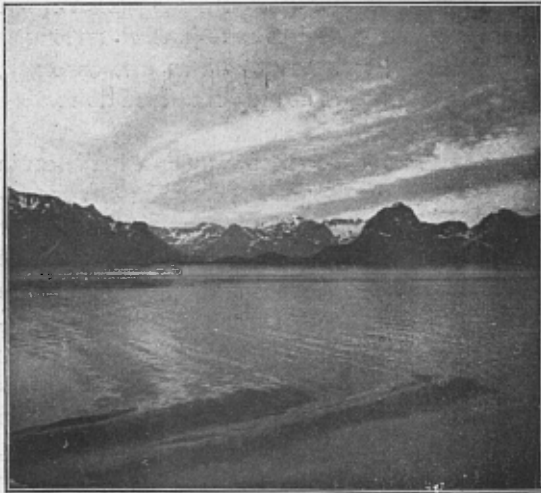
Durant el camí fins a les cascades com al tornar, un núvol de bordegajos ens volten constantment, demanant-nos diners, o bé tirant-nos dins del cotxe flors marcides y empolsades en espera d'alguns cèntims. Res fa tanta miseria com aquests captaires assetjant el turista; y fóra llàstima que la Noruega, ont el turisme pot dir-se que comença, no sapigués lliurar-se d'aquesta plaga que tant pobra idea dóna d'un país.

Desde Trondhjem a Tromsö no fem cap escala; y com la distancia entre abdues poblacions es de 6 graus geogràfics, o siguen uns 750 kilometres, passem tota una jornada per mar. La vida a bord no es, per això, gens avorrida: tant perquè, navegant constantment prop de terra, la vista sempre té ont aturar-se, com per la franquesa que ja s'ha establert entre 'ls passatgers, entaulant-se llargues y agradoses converses, y canviant-se, entre uns y altres, impressions sobre 'ls respectius països. No falten ademés distraccions variades, cercant-les cadascú segons els seus gustos y aficions. Disposem d'una *turnhalle*, o sala de gimnas, ont hi ha tota mena d'aparells mecànics moguts elèctricament, molt a propòsit pera fer-se passar el fret, que a estones es ben viu, y desentumir-se 'ls membres, condemnats a inacció forçosa. Qui 's plau jugant a cartes en el fumador; qui s'estima més fer música a la sala del piano o escoltar-se la d'a bord; altres passegen furiosament amunt y avall dels *promenoirs* com feres engabiades; y no són els menys els que's passen les hores mortes ajeguts a les *chaises longues*, en les que's fan acotxar ab mantes per un cambrer y allí van empalmant una becaina darrera l'altra.

Ens creuem, a la matinada, ab una esquadreta de llaüts-balleneres, remolcats penosament per un vaporet. Van avançant ab gran lentitut, y llurs tripulants ens saluden llevant-se la gorra y movent els braços. Pobra gent! No senten l'enveja, ni 'ls entristeix la comparança de llur viatge atzarós, ple de perills y privacions, ab la nostra travessia de pur luxe, ni 'ls revolta l'aspecte confortable del nostre bastiment, que sembla mofar-se de la miseria d'aquells pobres vaixells. Corresponem coralment a llurs salutacions, y molt prompte 'ls deixem enrera, restant, fins que's perden de vista en l'horitzó, mirant-nos aquella pobra

gent com van navegant, calmosos y resignats, en busca d'un guany tant petit com arriscat.

Cap a la tarda de l'endemà comencem a passar les Lofoden, y, una després de l'altra, van desfilitant davant nostre les arrengrerades illes que formen l'arxipèleg, extès en hemicicle d'uns 150 kilometres de llargada. Es difícil distingir desde 'l bastiment cada illa de per sí, apreciand-se sols grans serralades trencades a troços per immensos estimballs, canals y estrets, illots y esculls, y sobretot una serie inaca-

NAVEGANT PER LES LOFODEN

bable de pics retallats y abruptes, veritables agulles alpines, ab grans clapes de neu que, a la llum rasanta del sol baix, prenen coloracions de tonalitats indescriptibles. La visió es superba, y constitueix un d'aquells grandiosos espectacles de la naturalesa que deixen en l'esperit una impressió inesborrable.

A les Lofoden segueixen les Vesterallen, que, encara que portin nom geogràfic diferent, formen ab aquelles un sol arxipèleg y conserven llur mateix caràcter. Unes y altres són àrides y pelades, ab poca població, composta aquesta de pescadors que viuen en petits poblets prop de les platges. La corrent del Gulfstream lluita també aquí ab la latitut, però ab menys aventatge que a Molde y a Trondhjem. No obstant, mercès an aquella, el clima es prou dolç pera permetre que grans ramades de moltons puguin pasturar tot l'any a l'aire lliure, aprofitant els grassos herbeis que's crien en els plans y en les caients orientades a mig-jorn.

Durant la nit passada hem atravesat el Cercle Polar Artic (66° 32'30''), que geogràficament marca 'l límit inferior de l'Oceà Glacial, y astronòmicament l'entrada an el nomenat *país del sol de mitja nit*. Avui per primera vegada 'l veiem, el sol de mitja nit. Tots els passat-

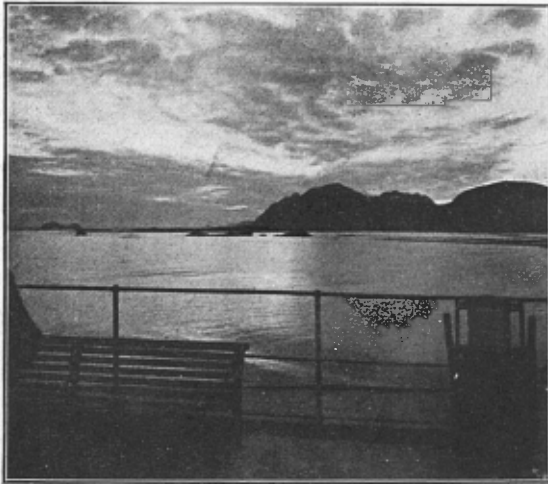
gers permaneixen a coberta fins ben entrada la matinada, fixos els ulls en el disc rogent y sense força de l'Astre-Rei, que apareix y desapareix darrera'ls núvols, y resta immòbil y com sospès a sobre de la mar. Aquesta aparent immobilitat es lo que distingeix el sol de mitja nit d'una posta ordinària en les nostres latituds. En elles veiem el sol baixar ràpidament y desaparèixer en pocs minuts: en cambi, aquí declina d'una manera insensible, camina llarga estona quasi horitzontalment, y torna a pujar ab igual obliquitat passades les dotze; y, mancant un terme de comparació pera apreciar el moviment, dóna l'impressió de l'immobilitat.

Alguns passatgers, que tal volta esperaven fenomens més aparatosos o visions extraordinàries, no dissimulen un cert desencant, y

diuen, no sense alguna apariència de raó, que, pera trobar quelcom d'extraordinari en el sol de mitja nit, se fa indispensable la col·laboració del rellotge de butxaca.

Sens voler ofendre l'il·lustració de cap lector, no estarà de més, tal volta, refrescar uns quants detalls de geografia astronòmica del qual desconeixement es, sens dubte, filla la desil·lusió d'aquells companys de viatge.

Sabut es que l'inclinació de l'ax de rotació de la terra sobre'l plan de la seva òrbita dóna per resultat la desigualtat entre dies y nits, que toca'l seu màxim els dies 21 de Juny y 21 de Desembre (solsticis d'estiu y d'hivern respectivament). Aquesta desigualtat es tant més grossa com més ens remuntem cap al Pol. Si'l dia 21 de Juny se pon el sol a Barcelona a les 7.32, a París no ho fa fins a les 8.05, a Hamburg a les 8.26, y un punt arriba que no's pon fins a tres quarts de dotze, pera tornar a sortir a les dotze y quart. Un grau més amunt ja no s'arriba a

EFECTE DE SOL DE MITJA NIT A LES LOFODEN

pondre, sinó que sols rasa l'horitzó, es a dir, que ja hi ha sol a mitja nit, y això marca precisament l'entrada en el Cercle Polar. Passat aquest, el sol ja ni rasa l'horitzó, sinó que va quedant-se cada vegada més alt, succeint-se dies y dies de sol seguit, tant més nombrosos com més pugem de latitut, fins que en el mateix Pol sumen exactament un període de sis mesos.

Si en compte de fer l'observació 'l 21 de Juny, dia'l més llarg de

l'any en el nostre hemisferi, la feiem el 21 de Desembre, que es el més curt, trobariem que ho es tant més quant més remontessim la latitut; y, aplicant un raonament semblant, arribariem al Pol ab una nit seguida de sis mesos.

Quan se tenen presents aquests fets, la visió del sol de mitja nit no pot donar lloc a cap sorpresa ni a cap

MUSEU DE TROMSÖ

decepció; sentint-se, això sí, el goig de ser espectadors d'un fenomen tant nou pera nosaltres.

El dia 15 al matí arribem a Tromsö. Quan pugem a coberta, ja fa estona que'l vapor ha llançat l'àncora davant de la ciutat, petita en població, ja que sos habitants no passen de 7.000, però molt important per ser la capital natural de la regió nord del regne y el centre d'un comerç activíssim relacionat ab la pesca y els seus productes.

D'aquí surten la majoria dels balleners, y aquí s'organitzen les grans expedicions de caça de foques, morses y animals de pell valorable. La pesca a Noruega representa un valor de 50 milions de coronas cada any; y, tenint a Tromsö son centre principal, se comprèn que sigui aquesta una població rica. Aquest benestar se reflecta en la vida ciutadana, essent una població animada, malgrat que enclavada en les regions circumpolars y envollada llargues temporades entre les boires y tenebres d'un hivern inacabable. Fins alú l'ha nomenada 'l Pa-

rís del Nord; concepte bon xic hiperbòlic, però que respon a la vida y al moviment que regna en sos carrers y an el comptar ab molts establiments de recreació. El nom de la ciutat figura sovint en diaris y telegrams per ser el punt habitual de sortida dels exploradors de les regions àrtiques, y té per això una certa celebritat en els annals de les expedicions polars.

Un llarg y quasi únic carrer constitueix la vila propiament dita. En ell se veuen cases de confortable y alguns edificis públics, y sobre tot nombrosos magatzems de pells, que n'exhibeixen de magnífiques d'ós blanc en els aparadors y fatxadades.

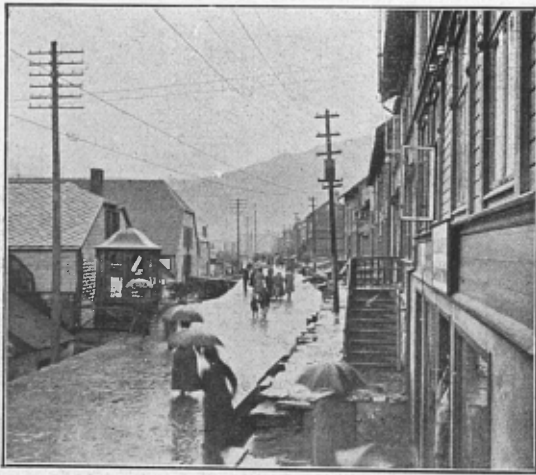
A un extrem de la població hi ha un museu modest, però molt interessant, contenint col·leccions etnogràfiques y arqueològiques y una secció d'història natural, composta principalment de representants de la fauna del Nord.

Prop de Tromsø s'hi estableix cada estiu un campament de lapons, la visita dels quals es curiosíssima y dóna lloc a l'estudi d'un poble europeu en estat primitiu encara y absolutament original. Pera anar-hi cal atravesar el Tromsøsund, braç de mar que s'extén davant de la ciutat, y caminar després uns tres quarts d'hora per un bonic bosc d'abedolls que per sa verdor y espessura recorda molt els que hi ha pels voltants de Sant Hilari. Ocupen els lapons les fondalades del Tromsdal, magnífics terrenys de pastura que aprofiten els grossos ramats de rens que'ls lapons van aconvoiant y són la basa de llur riquesa y fins podria dir-se de llur existencia. Ab la pell d'aqueixos animals s'abriguen, ab llurs carn y llet s'alimenten, y aprofiten llurs corns y llur ossada pera fabricar una munió de petits objectes, com pipes, culleres, talladors de paper, etc., dels que treuen bons diners. Per un antic tractat entre la Suecia y la Noruega, els lapons d'abdós països poden esta-

FAMÍLIA JAPONESA

blir-se ara en l'un, ara en l'altre; segons les èpoques de l'any; portant aixís una vida nòmada, d'acord ab llurs gustos y necessitats. Durant la nit tanquen el bestiar en grans cledes, mentres que'ls homes, en promiscuitat ab les dònnes y les criatures, s'entafuren dins rústiques barraques, fetes de pedra y molsa, ab un forat al mig del sostre, pel qual s'escapa el fum de la llar, sempre encesa. Es difícil, sense veure-

HAMMERFEST: CARRER MAJOR

ho, formar-se una idea de la brutícia que regna en aquelles barraques. La fortor de greix y el fum, hi fan l'aire irrespirable; y, satisfeta la curiositat de visitar un d'aquells interiors, falta temps pera fugir-ne depressa. Cita 'l fet, realment extraordinari, l'autor Hans Hopfen, de que entremig de tanta brutícia no s'hi criï ni una sola puça, lo

qual, diu, parla molt en favor de la netedat y condícia d'aquells petits paràsits.

La talla dels lapons es més aviat baixa, y van vestits ab pells y ab robes llampantes, ribetejades de vetes blaves, grogues y vermelles, si bé la vivesa de tons queda molt atenuada per l'ús y falta de netedat. Es veritablement un poble curiosíssim, exemplar únic a Europa de gent que conviu ab la civilització, de la qual sols s'han apropiat, segons la gent que'ls coneixen, els instints d'astúcia, cobdícia y furt.

Deixem Tromsø cap al tard del mateix dia 15, y seguim hores y hores navegant pels canals y *fiords* d'aquesta intrincada costa. Després d'una gran marrada, feta exclusivament pera visitar el pintoresc Lyngenfiord, arribem a Hammerfest a primera hora de la matí.

La vila 's desenrotlla en un sol carrer de trajectoria semicircular, seguint la línia de la costa, entre aquesta y les pelades montanyes que immediatament li vénen a sobre. El paisatge ja es del tot desolat: ni

un arbre, ni un conreu: sols les roques nues y algun troç de prat magre. El cel ennuvolat y una pluja persistent acaben de donar la nota trista, fent-nos comprendre lo que deu ser la vida en aquest poble, el més septentrional del món, quan a l'hivern se passen dos mesos seguits sense veure 'l sol, y quan la compensació que hauria de trobar-se a l'estiu ve

COLUMNA MERIDIANA A HAMMERFEST

molt sovint rebaixada per boires y pluges, que són la regla en tot temps de l'any.

No obstant, l'influència depriment d'un tant ingrát clima no sembla manifestar-se gaire en els habitants, ja que apareixen animats y riallers, fent la vida al carrer y mirant ab curiositat els nombrosos passatgers que han desembarcat dels quatre vapors de turisme que's troben avui anclats en el port. Tampoc la pluja 'ls preocupa cosa major, aguantant estoicament fortes ruixades sens precipitar el pas ni interrompre les converses.

Hammerfest, com Tröndjem, ha sigut presa de les flames en moltes ocasions; y molt modernament, en 1890, aquelles van destruir-lo quasi del tot. Poc després ressorgí una ciutat nova, ab cases ben construïdes moltes d'elles, especialment les que hi ha en un extrem del carrer, fetes totes de pedra y ab veritable luxe. El port es molt important y sosté un actiu comerç ab la Rússia septentrional, y d'ell surten durant

l'estiu nombroses expedicions de pesca cap a l'Oceà Glacial en sos confins ab el banc de gel polar.

La població té actualment uns 2,300 habitants, y, malgrat aquesta xifra reduïda, compta ab grans magatzems y botigues de luxe; lo que té una explicació en els molts turistes que hi concorren a l'estiu, cada any més nombrosos, y que són els que principalment se cuiden de buidar els prestatges dels establiments dels articles y productes naturals del país.

Dalt d'un turonet que hi ha a mitja hora lluny, tocant a un far que resta, naturalment, apagat bona part de l'estiu, hi ha erigida una columna, rematada per una esfera de bronze, que marca l'extrem nord d'un fragment de meridià, amidat desde 'l Danubi fins aquí per una comissió mixta de suecs, noruegs y russos, els quals treballs geodèsics duraren 36 anys. L'anar an aquesta columna es la passejada obligada de tots els viatgers que desembarquen a Hammerfest, podent-sen emprendre d'altres seguint els ben cuidats camins que puguen a les altures veïnes, desde les que 's dominen bonics punts de vista sobre la vila y la mar: El mal temps persistent no'ns permet fer grans caminades, y passem la major part del dia trepitjant el relliscós fang del carrer y rebent de tant en tant les fortes nassades d'oli de fetge de bacallà y d'oli de ballena que'l vent ens envia de les nombroses fàbriques d'aquests articles que hi ha pels voltants.

LLUÍS LLAGOSTERA

(Acabarà.)

CRÒNICA DEL CENTRE

JULIOL DE 1910

SESSIONS Y CONFERENCIES

PROBABLE ORIGEN CATALÀ DE LES LLEGENDES DEL SANT GRAAL. — En la sessió del dia 1 d'aquest mes, D. Manuel Muntadas y Rovira donà una interessantíssima conferencia sobre aquest tema, que desenrotllà ab gran erudició y competència, fent un acabat estudi de les llegendes del Sant Graal en son origen, classificacions y desenrotllament successiu, concloent, com a fonamentada conseqüència, que 'l seu origen primordial ha de cercar-se a la nostra terra. No insistim ni afegim res a les precedents paraules, perquè més endavant, quan ho permeti l'ordre establert pera la publicació de treballs, pensem oferir-lo íntegrament a nostres llegidors, publicant en aquestes planes la conferencia del Sr. Muntadas.

EL CENTENARI DE LA MORT DEL REI MARTÍ.—Continuant encara la serie de conferencies organitzades per commemorar aquest fet històric de tanta transcendència per la nostra patria, el dia 2, el nostre company D. Ferran de Sagarra donà altra conferencia sobre 'l tema *Segells del rei Martí*; la que, com totes les donades precedentment, anirem publicant en el corresponent folletí. Donat lo avançat de la present temporada, s'han deixat les darreres conferencies d'aquesta tanda per 'l curs prop-vingent.

L'APLEC EXCURSIONISTA DE POBLET.—El dia 8, el nostre benivolgut president D. César A. Torras, va donar compte del resultat y èxit falaguer de dit aplec, organitzat pel nostre CENTRE EXCURSIONISTA, y dels intents de celebració, per la vinenta temporada, del Congrés Excursionista que ha de tenir lloc a Lleida y de quins actes estan ja enterats els nostres llegidors. En dita sessió varen projectar-se diferents vistes fotogràfiques d'aquella festa, obtingudes per diversos companys, y entre elles una serie de fotografies en colors del Sr. Solà.

Aquesta conferencia omplí la darrera sessió del present curs, per donar lloc a les vacances de l'estiu.

NOVES

MILLORA IMPORTANT.—Aquest estiu ha quedat instalat el servei telefònic al Xalet dels Cortatels, al Canigó, augmentant aixís les comoditats que avui vénen donant-se an els excursionistes per tot arreu. També en el nostre Xalet-refugi d'Ull de Ter hi ha un bon servei de comunicacions per medi de l'aerografia, ab tant bon èxit instalada durant l'any passat. Ademés, enguany, hi ha un servei diari de peó y cavalleria entre Camprodon y Ull de Ter.

NOVES VIES DE COMUNICACIÓ.—A mitjans del prop-passat Juliol, va inaugurar-se 'l nou tramvia elèctric entre Vilairanca de Conflent y La Cabanaça (Montlluís) en combinació ab el ferrocarril de Perpinyà, y un servei d'automòbils entre Montlluís y La Guingueta (Bourg-Madame). Dit tramvia té estacions a Serinyà, Oleta, Nyers, Thués, Fontpedrosa, Sautó y Planés, entre altres llocs, facilitant en gran les comunicacions entre 'l Rosselló y La Cerdanya y les excursions per aquelles hermoses encontrades y veïnes serralades. El servei públic, en l'actualitat, es de tres trens d'anada y tres de tornada diariament.

També les obres del transpirenenc d'Aix-Puigcerdà continúen activament. En l'actualitat s'està procedint a la construcció del pont sobre 'l riu Arabo y de la foradada de Puigmorèns, que pel cantó de Porté arriba ja a més de 500 metres, treballant-hi uns 200 obrers. Respecte al troç de Ripoll a Puigcerdà; continúen les gestions, expedienteigs y subastes, precursors del començament de les obres.

ELS VINENTS CONCURSOS HIVERNENCs. — Constituïda la nova Junta de la Secció de Sports de Montanya del CENTRE EXCURSIONISTA, va prendre per primer acord, en vista del gran èxit de totes les festes sportives fins avui realitzades per la mateixa i del creixent entusiasme que regna entre els nostres aficionats, organitzar per primers de Febrer de l'any vinent una Setmana Sportiva per les valls de Ribes y La Molina, coronant-la ab un Gran Concurs de skis, luges y bobsleïhs. En números successius anirem donant compte de l'organització del mateix.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JULIOL

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRICHES A 0 ^m Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA
14 ^o .70	14 ^o .96	33 ^o .1 (dies 14 y 21)	4 ^o (dia 5)	765 ^o .46 mm.	765 ^o .97 mm.

ESTAT DEL CEL.	DIES SERENS . . . 6		8 m.		4 8 t.		DIES DE PLUJA . . . 10	
	» nuvolosos. 15		» 11		» 11		» de rosada. . . 3	
	» coberts. . . 10		» 16		» 16			

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
75 ^o .90	81 ^o .09	CUMULUS	NIMBUS	5 ^o .67	7 ^o .22

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 53 ^o .7 mm.	VENT		
	DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
	8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
	NNE.	NE.	138 ^o .94 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.